

Sygn. akt IV Ca 2185/19

POSTANOWIENIE

Dnia 8 czerwca 2021 r.

Sąd Okręgowy Warszawa-Praga w Warszawie IV Wydział Cywilny Odwoławczy

w składzie:

Przewodniczący: Sędzia Natalia Piasta-Serafin

Sędziowie: del. Adam Jaworski – spr.

Iwona Wróblewska-Pokora

Protokolant: protokolant sądowy Elwira Stolarska

po rozpoznaniu na rozprawie w dniu 8 czerwca 2021 r. w Warszawie

sprawy z wniosku D. K.

z udziałem J. K. (1) i M. K.

o podział majątku wspólnego i dział spadku

na skutek apelacji uczestnika postępowania J. K. (1)

od postanowienia Sądu Rejonowego w Legionowie

z dnia 20 grudnia 2018 r., sygn. akt I Ns 452/18

postanawia:

oddalić apelację.

<i>Adam Jaworski</i>	<i>Natalia Piasta-Serafin</i>	<i>Iwona Wróblewska-Pokora</i>
----------------------	-------------------------------	--------------------------------

Sygn. akt IV Ca 2185/19

UZASADNIENIE

Zaskarżonym postanowieniem z dnia 20 grudnia 2018 r. (sygn. akt I Ns 452/18) Sąd Rejonowy w Legionowie orzekł następująco:

I. ustalił, że w skład majątku wspólnego małżonków J. K. (2) i B. K., spadku po J. K. (2) i po B. K. wchodzi:

1. prawo własności stanowiącego odrębną nieruchomość lokalu mieszkalnego nr (...) położonego w L. przy ul. (...) o powierzchni (...), dla którego Sąd Rejonowy w Legionowie prowadzi księgę wieczystą nr (...) o wartości (...) zł (dwieście sześćdziesiąt tysięcy złotych);

2. udział (...)w nieruchomości gruntowej położonej w L. przy ul. (...) i ul. (...) składającej się z działek o numerach ewidencyjnych: (...)o łącznej powierzchni (...) m², dla której Sąd Rejonowy w Legionowie prowadzi księgę wieczystą nr (...) o wartości (...) (dziesięć tysięcy złotych);

3. środki pieniężne w kwocie 150.000,00 zł;

II. dokonał podziału majątku wspólnego małżonków J. K. (2) i B. K., działu spadku po J. K. (2) i B. K. w ten sposób, że:

1. składniki majątku, opisane w pkt I ppkt 2) – 3) przyznać na wyłączną własność D. K.;

2. składnik majątku opisany w pkt I ppkt 1 przyznać na wyłączną własność M. K.;

III. zasądził od M. K. na rzecz D. K. kwotę 50.000,00 zł (pięćdziesiąt tysięcy złotych), płatną w terminie 1 miesiąca od daty uprawomocnienia się niniejszego postanowienia

Podstawą tego rozstrzygnięcia były następujące ustalenia faktyczne i ich prawna ocena.

J. K. (2) zmarł w dniu 22 czerwca 2016 r. w L., ostatnio na stałe mieszkał w L.. W chwili śmierci był żonaty z B. K., miał trzech synów M. K., J. K. (1) i D. K.. Postanowieniem z dnia 25 października 2017r. w sprawie sygn. akt I Ns 1236/16, Sąd Rejonowy w Legionowie stwierdził, że spadek po J. K. (2) na podstawie ustawy nabyli w częściach równych po 1/4 żona B. K. oraz synowie M. K., J. K. (1) i D. K..

B. K. zmarł w dniu 13 grudnia 2016 r. w L., ostatnio na stałe mieszkała w L.. W chwili śmierci była wdową, miała trzech synów M. K., J. K. (1) i D. K.. Postanowieniem z dnia 25 października 2017r. w sprawie sygn. akt I Ns 1236/16, Sąd Rejonowy w Legionowie stwierdził, że spadek po B. K. na podstawie ustawy nabyli w częściach równych po 1/3 synowie: M. K., J. K. (1) i D. K..

J. K. (2) i B. K. na prawach wspólności ustawowej małżeńskiej byli współwłaścicielami stanowiącego odrębną nieruchomość lokalu mieszkalnego nr (...) położonego w L. przy ul. (...) o powierzchni (...)m², dla którego Sąd Rejonowy w Legionowie prowadzi księgę wieczystą nr (...) o wartości (...) zł (dwieście sześćdziesiąt tysięcy złotych). W skład ich majątku wspólnego na prawach wspólności ustawowej małżeńskiej wchodziły również oszczędności w kwocie(...) zł.

J. K. (2) był wyłącznym właścicielem udziału(...)w nieruchomości gruntowej położonej w L. przy ul. (...) i ul. (...) składającej się z działek o numerach ewidencyjnych: (...)o łącznej powierzchni (...)m², dla której Sąd Rejonowy w Legionowie prowadzi księgę wieczystą nr (...) o wartości(...) zł (dziesięć tysięcy złotych). Nieruchomość ta zabudowana była garażami murowanymi.

Dnia 12 października 2005r. J. K. (2) i B. K. (na prawach wspólności ustawowej małżeńskiej) oraz J. K. (1) nabyli nieruchomość w udziałach po 1/2 położoną w L. przy zbiegu ulic (...) z rozpoczętą budową domu mieszkalnego.

Umową darowizny z dnia 10 września 2009r. J. K. (2) i B. K. darowali swojemu synowi J. K. (1) cały przysługujący im udział 1/2 części we współwłasności nieruchomości położonej w L. przy zbiegu ulic (...). Wartość darowizny określona została na kwotę (...)zł. co odpowiadało według ich oświadczenia wartości rynkowej darowanego udziału.

W lokalu mieszkalnym nr (...) położonym w L. przy ul. (...) zamieszkują obecnie uczestnicy M. K. i J. K. (1). Nieruchomość położona w L. przy zbiegu ulic (...), stanowiąca własność J. K. (1) jest przez niego wynajmowana.

Powyższy stan faktyczny Sąd Rejonowy ustalił na podstawie wyżej wskazanych dokumentów, co do których Sąd nie miał wątpliwości, co do ich wartości dowodowej, jak również w oparciu o niesporne, bowiem wyraźnie, bądź milcząco przyznane twierdzenia stron, które nie budziły wątpliwości co do ich zgodności z rzeczywistym stanem rzeczy.

W rozważaniach prawnych Sąd I instancji wyjaśnił podstawy prawne dokonania działu spadku, a odnosząc się do spornej pomiędzy D. K. a J. K. (1) kwestii kredytów wskazał, że nie podlegają one zaliczeniu do masy spadkowej. Przedmiotem działu spadku mogą być wyłącznie aktywa. Sąd Rejonowy wyjaśnił, że zaliczeniu na schedę spadkową podlegała uczyniona na rzecz J. K. (1) przez J. K. (2) i B. K. darowizna o wartości 310 535 zł. Skoro darowizna ta przewyższa schedę spadkową, Sąd Rejonowy nie uwzględnił J. K. (1) ani uczynionej na jego rzecz darowizny przy działu spadku. O sposobie podziału rozstrzygnięto stosownie do zgodnych oświadczeń stron.

Apelację od tego postanowienia złożył uczestnik J. K. (1), zastępowany przez pełnomocnika będącego adwokatem, skarżąc postanowienie w całości. W apelacji podniesiono zarzuty naruszenia prawa procesowego:

- art. 217 § 1 i 3 k.p.c. w związku z art. 227 k.p.c. przez bezpodstawne pominięcie przez Sąd Rejonowy dowodów z zaświadczeń (...) o spłacie kredytów przez J. K. (1)

- art. 868 k.p.c. (zapewne art. 686 k.p.c. – uwaga S.O.) polegające na nieuwzględnieniu w postępowaniu działowym roszczenia uczestnika J. K. (1), polegającego na rozliczeniu spłaconych przez niego kredytów w łącznej wysokości 290 000 zł, zaciągniętych wspólnie ze spadkodawcami, w sytuacji, gdy Sąd doliczył do masy spadkowej darowiznę udziału w nieruchomości o wartości 310 535 zł, która obciążona była kredytem w całości spłaconym przez uczestnika,

przy czym konsekwencją powyższych naruszeń jest w ocenie S.:

- nierozpoznanie istoty sprawy stosownie do art. 386 § 4 k.p.c.

- obraza art. 1040 k.c. polegająca na niewłaściwym zastosowaniu i wadliwym nieuwzględnieniu w działu spadku spadkobiercy J. K. (1)

- obraza przepisu art. 1039 k.c. polegająca na niewłaściwym zastosowaniu i wadliwym ustaleniu, że darowizna uczyniona na rzecz J. K. (1) przekracza ustaloną przez ten Sąd schedę spadkową.

Wskazując na tak postawione zarzuty uczestnik domagał się uchylenia zaskarżonego postanowienia i przekazania sprawy Sądowi Rejonowemu w Legionowie do ponownego rozpoznania.

W odpowiedzi na apelację wnioskodawca wnosił o jej oddalenie.

Na rozprawie apelacyjnej pełnomocnik uczestnika J. K. (1) poparła apelację, wskazując, że „od kwoty darowizny trzeba odjąć wartość spłaconego kredytu i wtedy darowizna byłaby mniejsza” (adnotacja 00:03:35). Uczestnik ostatecznie oświadczył, że nie żąda rozliczenia z tytułu spłaconych za rodziców długów (00:18:49). Wnioskodawca domagał się oddalenia apelacji, a uczestnik M. K. nie zajął stanowiska w postępowaniu apelacyjnym.

Sąd Okręgowy zważył, co następuje:

Apelacja nie zasługuje na uwzględnienie, o czym przekonują następujące argumenty.

Mimo zaskarżenia postanowienia w całości, między wnioskodawcą a uczestnikami nie było sporu co do składu majątku wspólnego oraz składu spadku po każdym ze spadkodawców, ani co do sposobu podziału. Jedyny problem w sprawie sprowadzał się natomiast do ustalenia, czy i jakie znaczenie miał (również niekwestionowany) fakt spłaty przez J. K. (1) wskazanych w apelacji kredytów. Dlatego w odniesieniu do składu majątku wspólnego i spadków oraz rozstrzygnięć o ich podziale wystarczające będzie stwierdzenie, że Sąd Okręgowy nie stwierdził uchybień podlegających uwzględnieniu z urzędu.

Nie jest zasadny zarzut naruszenia art. 217 § 2 i 3 k.p.c. w związku z art. 227 k.p.c. (w brzmieniu obowiązującym do 7 listopada 2019 r., które miało w tej sprawie zastosowanie). Sąd I instancji nie wydał postanowienia o pominięciu (oddaleniu) wniosków dowodowych, dotyczących wymienionych w apelacji dokumentów (zaświadczeń o spłacie

kredytów – k. 56-59 i 60-62), ale nie poczynił na ich podstawie żadnych ustaleń, co było zapewne konsekwencją uznania, że okoliczności objęte tezą dowodową nie miały znaczenia dla rozstrzygnięcia sprawy. Z takim założeniem należało się zgodzić, o czym decydowała treść żądań zgłoszonych w tej sprawie przez uczestnika J. K. (1). Będzie o tym mowa w dalszej części uzasadnienia.

Najistotniejsze znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy ma zarzut naruszenia „art. 868 k.p.c.”. Uwzględniając zarówno treść zarzutu, przytoczoną w skróconej formie na wstępie, jak i jego uzasadnienie, Sąd Okręgowy nie miał wątpliwości, że przepis wskazano na skutek oczywistej omyłki. Faktyczną intencją autorki apelacji było zaś postawienie zarzutu naruszenia art. 686 k.p.c., który określa kognicję sądu w sprawie działowej. Przepis ten stanowi, że w postępowaniu działowym sąd rozstrzyga także o istnieniu zapisów zwykłych, których przedmiotem są rzeczy lub prawa należące do spadku, jak również o wzajemnych roszczeniach pomiędzy współspadkobiercami z tytułu posiadania poszczególnych przedmiotów spadkowych, pobranych pożytków i innych przychodów, poczynionych na spadek nakładów i spłaconych długów spadkowych. Dla rozpoznawanej sprawy znaczenie ma ostatnia część tego przepisu, która stanowi podstawę rozliczenia w sprawie o dział spadku spłaconych długów spadkowych. Na podstawie art. 567 § 3 k.p.c. ma on odpowiednie zastosowanie do spraw o podział majątku byłych małżonków.

Ocenę prawidłowości zaskarżonego postanowienia w kwestionowanym przez uczestnika J. K. (1) aspekcie należy rozpocząć od spostrzeżenia, że uwaga Sądu Rejonowego, iż dział spadku obejmuje tylko aktywa, jest oczywiście słuszna i znajduje odzwierciedlenie w utrwalonym orzecznictwie. Przyjmuje się, że „przedmiotem działu spadku mogą być wyłącznie aktywa, a zatem stan czynny spadku. Podział długów spadkowych jest natomiast tylko konsekwencją dokonania działu aktywów i następuje z mocy samego prawa. Wynika to z art. 1034 § 2 i art. 1081 KC” (postanowienie SN z 20 września 2000 r., I CKN 295/00; por. też powołane tam orzeczenia SN: z dnia 26 września 1968 r., III CRN 209/68, OSNCP 1969, nr 6, poz. 112, postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 26 stycznia 1972 r., III CRN 477/71, OSPiKA 1972, nr 9, poz. 174 oraz postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 12 stycznia 1978 r., III CRN 333/77, nie publ.). W tym kontekście nie byłoby możliwe uwzględnienie żądania uczestnika J. K. (1), zgłoszonego przez niego w samodzielnie sporządzonej odpowiedzi na wniosek, aby ustalić, że w skład majątku wspólnego rodziców zainteresowanych i w skład spadku po nich weszły wskazane w tym piśmie kredyty bankowe.

Inną kwestią jest jednak dokonanie rozliczeń pomiędzy spadkobiercami z tytułu spłaconych długów spadkowych, o których mowa w art. 686 k.p.c. in fine. Powszechnie przyjmuje się, że do długów tych należą zobowiązania spadkodawcy, które nie wygasły z chwilą jego śmierci oraz roszczenia wynikające z art. 922 § 3 k.c. „Jeżeli jeden ze spadkobierców zaspokoił wierzyciela, może żądać od pozostałych spadkobierców zwrotu tego, co świadczył, w częściach odpowiadających wielkości ich udziałów w spadku (art. 1034 § 1 zd. 2 KC). O takim zwrocie rozstrzyga sąd dokonujący działu spadku w postępowaniu działowym, likwidując w ten sposób możliwość dalszego sporu między spadkobiercami w tym przedmiocie” (A. Stempniak w: Tom IVB. Prawo i postępowanie spadkowe. Komentarz pod red. K. Osajdy, art. 686 Nt. 81 i 82). **Roszczenia te nie tylko mogą być dochodzone w ramach postępowania o dział spadku, ale z chwilą wszczęcia sprawy o dział spadku niedopuszczalne jest wszczęcie odrębnej sprawy o rozliczenie spłaconych długów spadkowych** (art. 686 k.p.c. w związku z art. 618 § 2 k.p.c. – zob. przykładowo uzasadnienie wyroku SN z 13 maja 2015 r., III CSK 309/14). Z powyższego wynika, że spłacone przez J. K. (1) kredyty mogłyby – co do zasady – zostać uwzględnione w niniejszym postępowaniu nie jako składniki masy spadkowej (pasywa nie podlegają podziałowi), ale jako podstawa roszczenia regresowego uczestnika J. K. (1) względem pozostałych spadkobierców. Ś. rzecz ujmując, fakty podane przez tego uczestnika pozwalałyby na rozważenie dwóch odrębnych roszczeń:

- Spłaty dokonywane przez uczestnika po śmierci rodziców mogłyby podlegać rozliczeniu jako „klasyczny” dług spadkowy, co oznacza, że mógłby żądać od pozostałych spadkobierców zwrotu kwot wpłaconych poza swój udział w spadku (art. 1034 §1 zd. 2 k.c.);

- Jako długi spadkowe w powyższym rozumieniu nie mogą być traktowane wpłaty dokonywane przez J. K. (1) przed śmiercią rodziców (a ściślej rzecz ujmując – po śmierci B. K., która nastąpiła później). W tym przypadku ewentualne roszczenie J. K. (1) należałoby traktować jako roszczenie regresowe wobec spadkodawcy, które weszło w skład spadku.

W orzecznictwie przyjęto, że „jeżeli wierzyciel spadkowy jest równocześnie jednym ze spadkobierców dzielonego spadku, to, choć nie wynika to z art. 686 KPC, należy dopuścić możliwość rozstrzygnięcia w postępowaniu działowym również o stosunkach pomiędzy spadkobiercami w związku z długiem spadkowym. Przemawia za tym nie tylko wzgląd na istotę działu spadku, ale również praktyczna potrzeba zaniechania stwarzania podstaw do mnożenia postępowań sądowych” (postanowienie SN z 7 lutego 2002 r., II CKN 803/99, podobnie w postanowieniu SN z 7 marca 2002 r., III CKN 720/99 i postanowieniu SN z 27 sierpnia 2020 r., IV CSK 140/20).

Z powyższego wynika, że w niniejszym postępowaniu byłoby możliwe rozliczenie spłat z tytułu kredytów wskazanych w apelacji. **Problem jednak w tym, że w postępowaniu działowym sąd nie orzeka o takich rozliczeniach z urzędu. Rozstrzygnięcie takie mogłoby nastąpić tylko na wyraźny wniosek uczestnika J. K. (1).** Roszczenia z tytułu spłaconych przez spadkobiercę długów spadkowych należą do jednego z zagadnień faktycznych i prawnych, które podlegają rozstrzygnięciu w sprawie o dział spadku na żądanie zainteresowanego spadkobiercy. Jest to o tyle istotne, że przed wszczęciem postępowania działowego roszczenia z tego tytułu rozpoznawane są w postępowaniu procesowym. Do postępowania o dział spadku - w wypadku czasowego zbiegu - przekazane zostały w imię kompleksowości załatwiania spraw i eliminowania zbędnych postępowań sądowych, co nie zmienia charakteru prawnego tych roszczeń (postanowienie SN z 14 grudnia 2011 r., I CSK 138/11, podobnie w postanowieniu SN z 1 grudnia 2011 r., IV CSK 78/11). Do roszczenia z tytułu spłaconych długów spadkowych można odpowiednio odnieść wypowiedzi judykatury, które wskazują wymagania formalne wniosku o rozliczenie nakładów bądź pożytków w sprawie działowej. Sąd Najwyższy zwracał uwagę, że zgłaszając roszczenie z tego tytułu „uczestnik postępowania musi przeto dokładnie oznaczyć ich wysokość i podstawę faktyczną” (uzasadnienie postanowienia SN z 9 grudnia 2014 r., III CSK 351/13). W uzasadnieniu bardzo istotnej z punktu widzenia omawianej problematyki uchwały SN z 6 marca 2015 r., III CZP 115/14, słusznie zwrócono uwagę, że „[w] postępowaniu nieprocesowym dopuszczalne jest jednak zgłaszanie przez innych uczestników postępowania wniosków zmierzających do wydania przez sąd określonych rozstrzygnięć, wykraczających poza przedmiot wniosku wszczynającego postępowanie, w ramach toczącego się już postępowania. W takim przypadku zgłoszenie przez uczestnika postępowania żądania podlegającego rozpoznaniu przez sąd stawia go na pozycji zbliżonej do wnioskodawcy, jeżeli przedmiot wniosku inicjuje postępowanie o właściwościach równorzędnych procesowi lub postępowaniu co do istoty sprawy w postępowaniu nieprocesowym (...) W części dotyczącej takiego żądania, mającego charakter roszczenia, postępowanie nie różni się istotnie od procesu.”. Odnosząc ten pogląd do żądania rozliczenia długów spadkowych w sprawie działowej, które pod względem konstrukcyjnym nie różni się od zgłaszanych w tym postępowaniu roszczeń o rozliczenie nakładów, pożytków itp., należy stwierdzić, że **wniosek o rozliczenie spłaconych długów spadkowych w sprawie o dział spadku stanowi funkcjonalny odpowiednik pozwu. Oznacza to, że powinien on zostać sporządzony na piśmie, zawierać precyzyjnie wskazaną kwotę żądania, podstawę faktyczną i dowody na poparcie zgłoszonych twierdzeń** (art. 187 §1 i 2 k.p.c. w związku z art. 13 §2 k.p.c.). Tymczasem jest niewątpliwe, że J. K. (1) takiego wniosku w postępowaniu przed Sądem I instancji nie złożył. Co więcej, w apelacji nie zarzucono, aby Sąd Rejonowy błędnie zinterpretował wolę Skarżącego, czy też zaniechał wezwania go do sprecyzowania żądań albo pouczenia o obowiązujących zasadach zgłaszania roszczeń. Odnosząc się do osobistej wypowiedzi uczestnika na rozprawie apelacyjnej, gdy w odpowiedzi na pytania członków składu orzekającego podawał, że zgłaszał odpowiednie żądanie na rozprawie przed Sądem Rejonowym, Sąd Okręgowy wskazuje, że przed rozprawą zapoznał się z nagraniem jedynej rozprawy w postępowaniu pierwszoinstancyjnym i stwierdził, że wypowiedzi uczestnika w czasie przesłuchania w charakterze strony faktycznie mogły wskazywać na wolę zgłoszenia takiego żądania. Przede wszystkim jednak należy podkreślić, że ustne zgłoszenie roszczenia o rozliczenie spłaconych długów spadkowych jest procesowo nieskuteczne. Ponadto, wypowiedź uczestnika nie była dostatecznie precyzyjna.

Sąd Okręgowy rozważył jeszcze, czy żądań uczestnika wyrażonych w odpowiedzi na wniosek, nie należało zinterpretować w inny sposób niż wynikający z jego dosłownego brzmienia. Niewątpliwie fakt, że uczestnik J. K. (1) występował przed Sądem Rejonowym osobiście stwarza pole do szerszego, bardziej liberalnego stosowania zasady falsa demonstratio non nocet do wykładni jego oświadczeń procesowych niż gdyby był już wówczas zastępowany przez profesjonalnego pełnomocnika. Podstawą normatywną tej zasady jest art. 130 § 1 zd. 2 k.p.c., w myśl którego mylne oznaczenie pisma procesowego lub inne oczywiste niedokładności nie stanowią przeszkody do nadania pismu biegu

i rozpoznania go w trybie właściwym. Przepis ten zawiera dyrektywę rozpoznania pisma zgodnie z jego rzeczywistą treścią, o ile nie doprowadzi to do przypisania pismu procesowemu innej treści niż w nim wyrażona (zob. np. uzasadnienie uchwały SN z 8 listopada 2019 r., III CZP 22/19, OSNC 2020, nr 5, poz. 39 i postanowienia SN z 8 grudnia 1997 r., III CKN 289/97, OSNC 1998 nr 5, poz. 90 i z 17 grudnia 2020 r., II CZ 53/20). Granicą dopuszczalnej interpretacji pisma, zmierzającą do nadania mu biegu zgodnie z rzeczywistą intencją jego autora, jest więc językowa treść pisma. Sąd ma więc szersze pole do interpretacji w przypadku użycia sformułowań niejasnych i niejednoznacznych, czego nie można powiedzieć o złożonej osobiście przez J. K. (1) odpowiedzi na wniosek. Próba nadania temu pismu takiego znaczenia, że obejmuje ono żądanie rozliczenia spłaconych przez uczestnika kredytów na podstawie art. 686 k.p.c. i art. 1034 k.c. (co wymagałoby uzupełnienia braków tego pisma stosownie do art. 130 k.p.c.), oznaczałaby dodanie do wskazanego pisma treści, którego ono nie zawiera. W świetle oświadczeń zgłaszanych przez uczestnika na rozprawie apelacyjnej jest wręcz wątpliwe, czy taki zabieg odpowiadałby jego woli.

Analizując przebieg postępowania przed Sądem Rejonowym należy stwierdzić, że wobec stanowiska uczestnika J. K. (1) byłoby wskazane, aby Przewodniczący skorzystał z uprawnień przewidzianego w art. 5 k.p.c. i udzielił uczestnikowi pouczeń o sposobie zgłaszania roszczeń w sprawie o dział spadku, co pozwoliłoby mu podjąć decyzję o sposobie zgłoszenia roszczeń. Truizmem jest stwierdzenie, że sprawy o dział spadku należą do skomplikowanych pod względem prawnym, a wynikające z art. 618 k.p.c. i art. 686 k.p.c. nierzadko sprawiają problemy również prawnikom. Trudno było oczekiwać od uczestnika, niemającego wykształcenia prawnicze, aby znał te reguły. Dlatego Sąd Rejonowy mógł i powinien pouczyć uczestnika o treści art. 686 k.p.c. oraz o obowiązujących przy zgłaszaniu roszczeń wymaganiach formalnych. W orzecznictwie wskazuje się niekiedy, że niezastosowanie art. 5 k.p.c. może w określonych okolicznościach stanowić – jako uchybienie mające wpływ na wynik sprawy – skuteczny zarzut środka odwoławczego (zob. w tej kwestii wyroki SN z 7 listopada 2007 r., II CSK 286/07, i z 2 lutego 2011 r., I UK 293/10). Rzecz jednak w tym, że sąd II instancji jest związany zarzutami naruszenia procesowego, co oznacza, że w aspekcie prawa procesowego nie jest władny uwzględnić innych – poza przypadkami nieważności postępowania – uchybień niż wskazanych przez skarżącego (zob. uchwałę składu 7 sędziów Sądu Najwyższego (zasadę prawną) z 31 stycznia 2008 r., III CZP 49/07, OSNC 2008 nr 6 poz. 55). Brak zarzutu naruszenia art. 5 k.p.c. uniemożliwił więc Sądowi Okręgowemu wyciągnięcia dalszych wniosków z tego faktu.

Podobnie należy zauważyć, że apelacja nie zawiera żadnych zarzutów procesowych (np. naruszenia art. 130 k.p.c.), które zmierzałyby do wykazania, że Sąd Rejonowy bezzasadnie zaniechał wezwania Skarżącego do sprecyzowania żądania zgłoszonego w odpowiedzi na wniosek czy też błędnie je zinterpretował. Brak ten również nie pozwalał Sądowi Okręgowemu na czynienie szerszych rozważań w tym kierunku.

Podsumowując ten wątek, **zarzut naruszenia art. 686 k.p.c. nie mógł być uwzględniony przede wszystkim z tego powodu, że roszczenie uczestnika J. K. (1) o rozliczenie spłaconego kredytu nie zostało skutecznie zgłoszone, a brak dalszych zarzutów procesowych, dotyczących zaniechania udzielenia uczestnikowi stosownych pouczeń czy też wezwania do sprecyzowania jego stanowiska, nie pozwala na wyciągnięcie skutków prawnych z tych okoliczności**. Należy podkreślić, że autorka apelacji oparła ten środek odwoławczy na zupełnie innej koncepcji, zmierzając do wykazania, że Sąd Rejonowy powinien w istocie obniżyć wartość darowizny o wysokość spłaconego kredytu. Przyczyny niepodzielenia tej koncepcji zostaną wyrażone w dalszej części uzasadnienia. W tym miejscu należy jednak odnotować, że taka koncepcja również podważa tezę, iż intencją uczestnika było zgłoszenie żądania rozliczenia spłaconego kredytu stosownie do art. 686 k.p.c.

Przechodząc do kontroli zgodności zaskarżonego orzeczenia z prawem materialnym, przez pryzmat zarzutów apelacyjnych oraz z urzędu (por. powoływaną uchwałę składu 7 sędziów SN w sprawie III CZP 49/07) Sąd Okręgowy nie stwierdził również uchybień w tym obszarze, uznając zarzuty za nieuzasadnione.

W apelacji podniesiono dwa zarzuty naruszenia prawa materialnego, to jest art. 1040 k.c. przez jego niewłaściwe zastosowanie i nieuwzględnienie w dziale spadku J. K. (1) oraz art. 1039 k.c. przez jego niewłaściwe zastosowanie, polegające na wadliwym ustaleniu, iż darowizna uczyniona przez spadkodawców na rzecz J. K. (1) przekracza ustaloną przez Sąd schedę spadkową. Zarzuty te należy ocenić łącznie. W uzasadnieniu apelacji wskazano, że „darowizna ta

była obciążona zadłużeniem w postaci dwóch kredytów na łączną kwotę 290 000 złotych, które w całości on pokrył. Zdaniem uczestnika od wartości otrzymanej przez niego darowizny (o wartości 310 535,00 złotych), należy odjąć kwotę spłaconego przez niego kredytu. Innymi słowy faktyczna wysokość darowizny jaką uczestnik otrzymał od rodziców stanowi kwota 20 535,00 złotych”.

Odnosząc się do wskazanych zarzutów i przytoczonej na jego poparcie argumentacji należy przypomnieć, że zgodnie z art. 1039 §1 k.c., jeżeli w razie dziedziczenia ustawowego dział spadku następuje między zstępnymi albo między zstępnymi i małżonkiem, spadkobiercy ci są wzajemnie zobowiązani do zaliczenia na schedę spadkową otrzymanych od spadkodawcy darowizn oraz zapisów windykacyjnych, chyba że z oświadczenia spadkodawcy lub z okoliczności wynika, że darowizna lub zapis windykacyjny zostały dokonane ze zwolnieniem od obowiązku zaliczenia. Art. 1040 k.c. stanowi, że jeżeli wartość darowizny lub zapisu windykacyjnego podlegających zaliczeniu przewyższa wartość schedy spadkowej, spadkobierca nie jest obowiązany do zwrotu nadwyżki. W wypadku takim nie uwzględnia się przy dziale spadku ani darowizny lub zapisu windykacyjnego, ani spadkobiercy zobowiązanego do ich zaliczenia. W orzecznictwie i doktrynie zwraca się uwagę, że „instytucja zaliczenia darowizn przy dziedziczeniu ustawowym ma realizować dorozumianą wolę spadkodawcy” (postanowienie SN z 24 stycznia 2002 r., III CKN 503/99) oraz służy zrównaniu sytuacji prawnej zstępnych-spadkobierców, którzy zarówno *inter vivos*, jak i *mortis causa*, bez odmienną woli spadkodawcy wyrażonej w testamencie, winni być traktowani tak samo, „nieodpłatne świadczenia z majątku spadkowego w takiej wysokości, w jakiej przewidują to reguły dziedziczenia ustawowego” (K. Grzegorzczak, K. Osajda w: Kodeks cywilny. Komentarz pod red. K. Osajdy, art. 1031, Nt. 2-5 i powołaną tam literaturę).

Kluczowe znaczenie dla rozpoznania zarzutów materialnoprawnych apelacji ma wykładnia art. 1040 k.c., a konkretnie zawarte w nim sformułowania „wartość darowizny”. Art. 1042 §1 k.c. stanowi, iż zaliczenie na schedę spadkową przeprowadza się w ten sposób, że wartość darowizn lub zapisów windykacyjnych podlegających zaliczeniu dolicza się do spadku lub do części spadku, która ulega podziałowi między spadkobierców obowiązanych wzajemnie do zaliczenia, po czym oblicza się schedę spadkową każdego z tych spadkobierców, a następnie każdemu z nich zalicza się na poczet jego schedy wartość darowizny lub zapisu windykacyjnego podlegającej zaliczeniu. Wartość przedmiotu darowizny oblicza się według stanu z chwili jej dokonania, a według cen z chwili działu spadku (art. 1042 § 2 k.c.). Ustalenia, czy przesłanki określone w art. 1040 k.c. zostały spełnione, dokonuje się więc przy uwzględnieniu wartości rynkowej przedmiotu darowizny, według stanu przedmiotu darowizny na dzień jej dokonania, a według cen z chwili dokonania działu spadku (a więc orzekania) – por. w tej kwestii postanowienie SN z 16 kwietnia 2004 r., III CKN 892/98 i z 2 marca 2005 r., III CK 28/05. W przypadku darowizny nieruchomości (co miało miejsce w tej sprawie) ustalenie jej wartości na potrzeby zastosowania art. 1040 k.c. sprowadza się więc do określenia wartości rynkowej nieruchomości, według stanu faktycznego i prawnego na dzień dokonania darowizny (zob. M. Dziadzio, P. Ochwat, Pojęcie stanu przedmiotu darowizny podlegającej zaliczeniu w rozliczeniach pomiędzy spadkobiercami oraz pomiędzy nimi a uprawnionym do zachowku, *Palestra* 2020 nr 12 s. 42 i n.). Tak rozumiana wartość nie była w sprawie sporna i została ustalona na kwotę 310 535 zł, co niewątpliwie przekraczało wartość schedy spadkowej.

Nie można jednak podzielić koncepcji przedstawionej w apelacji, która sprowadza się do stwierdzenia, że darowizna uczyniona na rzecz J. K. (1) była obciążona kredytami, co miałyby świadczyć o jej mniejszej wartości rynkowej. Prawdą jest, że nieruchomość darowana pozwanemu była, już w dniu dokonania darowizny, obciążona dwiema hipotekami umownymi na rzecz (...) Banku (obecnie (...) Bank (...) S.A.), zabezpieczającymi kredyty zaciągnięte wspólnie przez J. K. (1) i jego rodziców. Fakt obciążenia darowanej nieruchomości hipoteką nie oznacza jednak obniżenia jej wartości rynkowej o kwotę niespłaconego zadłużenia. Ustalenie wartości rynkowej nieruchomości stanowiącej przedmiot darowizny powinno bowiem nastąpić z uwzględnieniem zasad określonych w ustawie z 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2020 r. poz. 1990 ze zm.) i wydanym na jej podstawie rozporządzeniu Rady Ministrów z 21 września 2004 r. w sprawie wyceny nieruchomości i sporządzania operatu szacunkowego (Dz. U. z 2004 r. nr 207 poz. 2109 ze zm.; dalej: rozporządzenie). Zgodnie z § 38 ust. 1 rozporządzenia, przy określaniu wartości nieruchomości uwzględnia się obciążenia nieruchomości ograniczonymi prawami rzeczowymi, jeżeli wpływają one na zmianę tej wartości. Przepis §38 ust. 2 rozporządzenia stanowi natomiast, że przy określaniu wartości nieruchomości obciążonej ograniczonym prawem rzeczowym jej wartość pomniejsza się o kwotę odpowiadającą wartości tego

prawa, równej zmianie wartości nieruchomości, spowodowanej następstwami ustanowienia ograniczonego prawa rzeczowego. Jak wyjaśniono w uzasadnieniu uchwały składu 7 sędziów SN z 27 lutego 2019 r., (III CZP 30/18), „ten legalny mechanizm ustalania wartości rynkowej nieruchomości wskazuje, że wśród czynników decydujących o tej wartości mieszczą się nie tylko cechy fizyczne nieruchomości, ale równorzędny z nimi jest cel oszacowania, a istniejące obciążenie uwzględnia się tylko wówczas, gdy powoduje zmniejszenie wartości nieruchomości; z kolei zmniejszenie wartości to różnica spowodowana istnieniem obciążenia. Znaczenie celu oszacowania uwidacznia się w szczególności wówczas, gdy oszacowania dokonuje się na potrzeby obrotu nieruchomością. Przy sprzedaży nieruchomości wartość rynkową nieruchomości odzwierciedla równa tej wartości cena, a obciążenie hipoteką, jak trafnie zauważył Sąd Najwyższy w postanowieniu z dnia 26 stycznia 2016 r., I CSK 54/16 ((...) 2017, nr 5, s. 13). W orzeczeniu tym wyrażono pogląd, że „w postępowaniu o podział majątku wspólnego po ustaniu ustawowej wspólności majątkowej sąd – ustalając wartość wchodzącego w skład majątku wspólnego spółdzielczego własnościowego prawa do lokalu mieszkalnego, obciążonego hipoteką zabezpieczającą udzielony małżonkom kredyt bankowy – uwzględnia wartość rynkową tego prawa, z pominięciem wartości obciążenia hipotecznego”. Stanowisko to – dotyczące zostało co do zasady podtrzymane i rozwinięte w uchwałach SN z 28 marca 2019 r., III CZP 21/18 (OSNC 2019, nr 9, poz. 88) i III CZP 41/18 (OSNC 2020, nr 2, poz. 15) oraz postanowieniu z 13 marca 2020 r., III CZP 64/19 i jest podzielane przez Sąd Okręgowy w składzie rozpoznającym niniejszą sprawę. Dotyczy ono co prawda sposobu ustalenia wartości rynkowej nieruchomości wchodzącej w skład spadku albo majątku wspólnego byłych małżonków, ale tym bardziej należy go odnieść do wartości przedmiotu darowizny. Brak jest więc podstaw prawnych, aby wartość przedmiotu darowizny pomniejszyć o wysokość świadczenia.

Wobec tego Sąd Rejonowy prawidłowo przyjął, że wartość darowizny przewyższyła schedę spadkową, co skutkowało pominięciem J. K. (1) przy dziale spadku stosownie do art. 1040 k.c.

W tej sytuacji nie sposób również przyjąć, że doszło do nierozpoznania istoty sprawy w rozumieniu art. 386 § 4 k.p.c. w związku z art. 13 § 2 k.p.c. W odniesieniu do trybu procesowego przyjmuje się, że to uchybienie ma miejsce wtedy, gdy sąd I instancji oddalił powództwo na tej podstawie, że stwierdził istnienie przesłanki unicestwiającej roszczenie (np. brak legitymacji procesowej, przedawnienie roszczenia, przedwczesność powództwa) i nie rozpoznał merytorycznie podstaw powództwa” (zob. np. T. Ereciński, Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Część pierwsza. Postępowanie rozpoznawcze. Tom III, WKP 2016, teza 10 do art. 386). W sprawie o dział spadku istota sprawy polega na ustaleniu składu i wartości majątku oraz rozstrzygnięciu o sposobie podziału, a także na rozpoznaniu roszczeń uczestników podlegających zbadaniu w ramach podziału majątku, o ile zostaną skutecznie zgłoszone. Zaskarżone postanowienie zawiera wszystkie rozstrzygnięcia niezbędne do merytorycznego rozstrzygnięcia sprawy działowej, a roszczenie regresowe z tytułu spłaty kredytu nie było zgłoszone przez uczestnika.

Nie podzielając zarzutów środka odwoławczego oraz nie dostrzegając uchybień podlegających uwzględnieniu z urzędu, Sąd Okręgowy oddalił apelację na podstawie art. 385 k.p.c. w związku z art. 13 §2 k.p.c.

Adam Jaworski Iwona Wróblewska – Pokora Natalia P. – Serafin

ZARZĄDZENIE

1. Proszę odnotować uzasadnienie.
2. Odpis postanowienia z uzasadnieniem doręczyć pełnomocnikowi ucz. J. K. (1) adw. M. M..
3. Opublikować postanowienie z uzasadnieniem na portalu orzeczeń.

A. (...)

1 Sąd Okręgowy na uboczu pozostawia wobec tego problem, czy wobec braku rozstrzygnięcia (pozytywnego albo negatywnego) o rozliczeniu spłaconego kredytu w sentencji zaskarżonego postanowienia, kwestionowanie tego braku

w apelacji było w ogóle możliwe, czy też Skarżący powinien żądać uzupełnienia postanowienia (art. 351 § 1 k.p.c. w związku z art. 13 §2 k.p.c.).